

- of Feofan Prokopovich)', *Kyivskiy politekhnichnyi instytut imeni Ihoria Sikorskoho. Storinky istorii*. Kyiv, № 2 (5), s. 21-30.
6. Semykras, VV 2019, 'Etyko-pravovi idei v Kyievo-Mohylianskii Akademii XVIII st. (Ethical and Legal Ideas at the Kyiv-Mohyla Academy of the 18th Century)', *Ukrainski kulturolohichni studii*, Kyiv, № 42, s. 36-40.
 7. Skovoroda, HS 2014, 'Vkhidni dveri do khrystyianskoi dobrochynnosti (Entrance doors to Christian charity)', perekl. na ukrainsku V. Shevchenka. *Filosofska dumka*. Kyiv, № 5. s. 7-18.
 8. Skovoroda Hryhorii 2011, *Povna akademichna zbirka tvoriv (Full academic collection of works)*, red. prof. L. Ushkalova. Kharkiv – Edmonton – Toronto : Maidan; Vydavnytstvo Kanadskoho Instytutu Ukrainskykh Studii, 1400 s.
 9. Skovoroda, HS 2005. *Tvory u dvokh tomakh. Tom 1. Hryhorii Savych Skovoroda (Works in two volumes. Volume 1 Hryhoriy Savich Skovoroda)*, Kyiv : TOV Vydavnytstvo "Oberehy", 480 s.
 10. Skovoroda, HS 2005, *Tvory u dvokh tomakh. Tom 2 Hryhorii Savych Skovoroda (Works in two volumes. Volume 2 Hryhoriy Savich Skovoroda)*, Kyiv : TOV Vydavnytstvo "Oberehy", 528 s.
 11. Stratii, Ya 2002. *Heorhii Shcherbatskyi i kartezyanstvo v Kyievo-Mohylianskii akademii. Relihiino-filosofska dumka v Kyievo-Mohylianskii akademii : yevropeyskyi kontekst (Georgy Shcherbatsky and Cartesianism at the Kyiv-Mohyla Academy. Religious and philosophical thought at the Kyiv-Mohyla Academy: European context)*, Kyiv : KM Akademiia, s. 151-174.
 12. Tsarenok, AV 2020, 'Etychni smysly dramy sviatytelia Heorhiia (Konyskoho) "Voskresinnia mertvykh" (Ethical meanings by St. George's (Konys'kyi) drama "Resurrection of the Dead")', *Filosofski obrii*, Kyiv, № 44, s. 105-121.
 13. Tsisar, OV 2022, 'Relihiieznava cha kontseptualizatsiia vchennia Inokentiiia Gizelia pro moral (Religious conceptualization of Innocent Gizel's teachings on morality', educational discourse: Collection of Scientific Papers)', *Osvitnii dyskurs: zbirnyk naukovykh prats*, Kyiv, № 41, s. 115-124.
 14. Shamsutdynova-Lebediuk, T 2022, 'Bibliini naratyvy u tvorchosti Hryhoriia Skovorody (Biblical narratives in the work of Grigory Skovoroda)', *Ukrainoznavchyi almanakh*. Vyd-vo Kyivskoho nats. un-tu im. Tarasa Shevchenka, Kyiv, № 31, s. 53-58.

Прорецензовано / Reviewed

15.05.2025

Рекомендовано до друку / Recommended for publication

16.06.2025

DOI 10.33930/ed.2019.5007.54(5-6)-6

УДК 1: 37.01:004:316.77(477)"2022/2025"

МЕРЕЖЕВЕ СУСПІЛЬСТВО І ЦІННОСТІ ЦИФРОВОЇ СОЛІДАРНОСТІ: ФІЛОСОФСЬКІ ОРІЄНТИРИ ІТ-ОСВІТИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

С. О. Терепищій

Анотація.

Актуальність теми дослідження. Повномасштабна війна радикально змінює освітній ландшафт України, висуваючи нові вимоги до змісту та форм організації ІТ-освіти. Мережеве суспільство з його розподіленими комунікаціями та швидкими потоками знання робить цінності цифрової солідарності операційною нормою взаємодії. Потреба поєднати технічну підготовку з етикою даних, безпекою та громадянською відповідальністю вимагає філософського переосмислення курикулумів. Дослідження пропонує концептуальні орієнтири для таких змін.

Постановка проблеми. Як трансформувати ІТ-освіту так, щоб вона одночасно підтримувала безперервність навчання, етичність цифрових практик і стійкість інституцій у воєнних умовах? Якого балансу потребують відкритість знання та захист вразливих даних і спільнот? Які аксіологічні пріоритети має відображати навчальний план, аби формувати здатність до солідарної дії та відповідального використання технологій?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні студії фіксують роль цифрових технологій у забезпеченні резильєнтності та гнучкості освітніх процесів, підкреслюючи вагу сервіс-лернінгу, етики турботи та критичної цифрової компетентності. Теорії мережевого суспільства й відкритого співтворення знання задають рамку для розуміння нових конфігурацій влади, довіри й координації. Паралельно триває дискусія про цифровий суверенітет і «солідарність даних», що визначає політики доступу, приватності та міжінституційної взаємодії. Українські напрацювання щодо освітніх ландшафтів дають інструмент локалізації цих підходів у конкретних воєнних контекстах.

Постановка завдання. Сформулювати філософські орієнтири ІТ-освіти України в умовах війни, інтегрувавши мережеву логіку та цінності цифрової солідарності. Завдання включають: (1) концептуалізацію співвідношення відкритості й захисту даних; (2) окреслення модульної архітектури курикулуму, що поєднує технічні й етичні компетентності; (3) визначення індикаторів якості, релевантних для нестабільних середовищ. Додатково розглядаються механізми масштабування успішних практик.

Виклад основного матеріалу. Запропонована рамка поєднує чотири взаємопов'язані компоненти: етика даних і цифрові права; розподілені системи та надійність; відкрите співтворення знання; комунікація й сервіс-лернінг для спільнот. Показано, як мережеві практики підтримки, відкриті репозиторії та офлайн-перші патерни забезпечують безперервність навчання й прозорість взаємодії. Розроблено пропозиції щодо оцінювання, що доповнюють технічні метрики показниками етичної взаємодії, командності та соціального впливу. Увагу приділено локалізації курикулумів під безпекові й культурні умови конкретних громад.

Висновки. Мережеве суспільство та цифрова солідарність формують нормативний компас для оновлення ІТ-освіти в Україні під час війни. Ключем є баланс відкритості й захисту, інтеграція етичної та технічної підготовки, а також спроможність програм забезпечувати стійкість і реальний внесок у добробут спільнот. Перспективи подальших досліджень—у створенні стандартизованих індикаторів “етики інженерії”, розробці відмовостійких інфраструктур навчання та компаративному аналізі локальних освітніх ландшафтів у глобальних мережах.

Ключові слова: ІТ-освіта в Україні; мережеве суспільство; цінності; цифрова солідарність; освітній ландшафт; війна; етика даних; критична цифрова компетентність; резильєнтність.

NETWORK SOCIETY AND VALUES OF DIGITAL SOLIDARITY: PHILOSOPHICAL GUIDELINES OF IT EDUCATION IN UKRAINE DURING WAR

Serhii Terepshchii

Abstract.

Relevance of the research topic. Full-scale war is radically changing the educational landscape of Ukraine, putting forward new requirements for the content and forms of organization of IT education. The network society with its distributed communications and rapid flows of knowledge makes the values of digital solidarity the operational norm of interaction. The need to combine technical training with data ethics, security and civic responsibility requires a philosophical rethinking of curricula. The study offers conceptual guidelines for such changes.

Problem statement. How to transform IT education so that it simultaneously supports the continuity of learning, the ethics of digital practices and the stability of institutions in wartime conditions? What balance do openness of knowledge and protection of vulnerable data and communities require? What axiological priorities should the curriculum reflect in order to form the ability to act in solidarity and use technology responsibly?

Analysis of recent research and publications. Modern studies record the role of

digital technologies in ensuring the resilience and flexibility of educational processes, emphasizing the importance of service learning, ethics of care and critical digital competence. Theories of the network society and open co-creation of knowledge set a framework for understanding new configurations of power, trust and coordination. In parallel, the discussion about digital sovereignty and “data solidarity” continues, which determines policies of access, privacy and inter-institutional interaction. Ukrainian developments in educational landscapes provide a tool for localizing these approaches in specific military contexts.

Statement of the task. The goal is to formulate philosophical guidelines for IT education in Ukraine in times of war, integrating network logic and the values of digital solidarity. The tasks include: (1) conceptualizing the relationship between openness and data protection; (2) outlining a modular curriculum architecture that combines technical and ethical competencies; (3) identifying quality indicators relevant to unstable environments. Additionally, mechanisms for scaling successful practices are considered.

Presentation of the main material. The proposed framework combines four interrelated components: data ethics and digital rights; distributed systems and reliability; open knowledge co-creation; communication and service-learning for communities. It is shown how networked support practices, open repositories, and offline-first patterns ensure continuity of learning and transparency of interaction. Assessment proposals are developed that complement technical metrics with indicators of ethical interaction, command, and social impact. Attention is paid to the localization of curricula to the security and cultural conditions of specific communities.

Conclusions. Network society and digital solidarity form a normative compass for the renewal of IT education in Ukraine during the war. The key is the balance of openness and protection, the integration of ethical and technical training, as well as the ability of programs to ensure sustainability and a real contribution to the well-being of communities. Prospects for further research are in the creation of standardized indicators of “engineering ethics”, the development of fault-tolerant learning infrastructures and comparative analysis of local educational landscapes in global networks.

Keywords: IT education in Ukraine; network society; values; digital solidarity; educational landscape; war; data ethics; critical digital competence; resilience.

Актуальність теми та проблема дослідження. У добу мережевої взаємозалежності війна проти України оголює не лише вразливість інфраструктури, а й ціннісні підвалини цифрової взаємодії. Концепти мережевого суспільства дозволяють описати, як знання, комунікація й координація розгортаються через розподілені платформи, формуючи нові режими солідарності, співучасті та публічності [3; 5; 15]. Водночас посилюється напруга між спільним благом і суверенітетом даних, що ставить нормативні питання про межі технологічної влади та бажаність “цифрового суверенітету як цінності самозахисту демократичних спільнот [4]. Для ІТ-освіти це означає переосмислення власної місії: від підготовки “технічного фахівця” – до культивування етичної компетентності, громадянської відповідальності та здатності діяти в мережевих екосистемах під тиском екзистенційних загроз [1; 2]. Цифрова солідарність стає не лише моральним імперативом, а й операційною нормою освітніх спільнот, що підтримують стійкість інституцій і взаємодопомогу під час кризи [8].

Український освітній ландшафт воєнного часу демонструє практики стійкості: від мобілізації цифрових інструментів у шкільній і університетській освіті до переосмислення педагогік турботи, сервіс-лернінгу та критичної цифрової компетентності [6; 7; 9; 11]. Якість вищої освіти в умовах війни стає виміром етичної відповідальності інституцій, які формують професіоналів здатних до колективної дії та комунікації в багатовузлових мережах [16]. Досвід внутрішньо переміщених науковців виявляє, як ідентичності та наукові спільноти реконфігуруються через мережеві практики підтримки й взаємного навчання [10], тоді як філософські підвалини від демократичної освіти й комунікативної раціональності до концепції “освітніх ландшафтів” задають орієнтири інтеграції етики, технології та

громадянськості в ІТ-освіті [1; 2; 14]. У підсумку, мережеве суспільство й цінності цифрової солідарності пропонують рамку, у якій ІТ-освіта в Україні може не лише виживати, а й випереджально формувати стійкі, відповідальні та вільні спільноти [3; 5; 15].

Постановка завдання. Мета статті – окреслити філософські орієнтири ІТ-освіти України в умовах війни крізь призму мережевого суспільства та цінностей цифрової солідарності. Завдання полягає у синтетичному огляді класичних теорій мережевого порядку і новітніх емпіричних студій про стійкість, етику турботи та цифрові практики в українській освіті воєнного часу. Також прагнемо виявити, як аксіологічні вибори (довіра, взаємодопомога, суверенітет даних) переформатовують зміст і методи підготовки фахівців ІТ-сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Класична теоретична рамка мережевого суспільства Кастельса пропонує бачення соціальної структури як сукупності гнучких, децентралізованих мереж, у яких циркулюють знання, влада і цінності; ці ідеї залишаються продуктивними для аналізу кризових освітніх режимів [5, с. 77]. Ван Дейк розгортає логіку мережевої комунікації як інфраструктури повсякденності та політики ідентичності, що безпосередньо стосується цифрових аудиторій викладачів і студентів [15, с. 45]. Бенклер, зі свого боку, підкреслює потенціал спільного творення знання й “peer production” як етико-економічної форми, яка в освіті стає практикою солідарності та взаємного навчання [3, с. 211].

Освітній канон демократичної педагогіки задає орієнтири для поєднання автономії, досвіду й комунікативної раціональності, що важливо при проектуванні ІТ-курикулумів у непростих умовах [1, с. 123]. Українська розробка концепту «освітніх ландшафтів» дозволяє локалізувати глобальні теорії та описати, як просторові, культурні й технологічні фактори формують траєкторії навчання під час війни [2, с. 78]. На рівні глобально-цивілізаційних рамок – перехід від “освіти для війни” до “освіти для миру” вимагає нової етики інженерії та цифрової солідарності, що в ІТ-освіті трансформує саме розуміння професійної відповідальності [14, с. 158]. Чи не є сьогоднішній клас – офлайн чи онлайн – місцем, де ці орієнтири випробовуються щодня?

Дискусія про “цифровий суверенітет” вказує на нормативні дилеми: як поєднати відкритість наукових екосистем і захист критичної інфраструктури, даних та ідентичностей у час війни [4, с. 7]? Паралельно, політики цифрової взаємодопомоги ЄС демонструють, що “солідарність даних” може стати не лише технічним, а й ціннісним принципом міжінституційної кооперації, до якої інтегрується й українська освіта [8, с. 6]. Отже, ІТ-освіта має навчати розрізняти, коли прозорість – благо, а коли вона перетворюється на вразливість.

Емпіричні праці про стійкість освіти України показують роль цифрових інструментів у підтримці географічної, шкільної та університетської освіти, коли аудиторії фрагментовані, а розклад непередбачуваний [6, с. 4]. Дослідження університетських практик окреслює конкретні управлінські та педагогічні рішення, що підсилюють резильєнтність: від змішаних форматів до децентралізованої взаємодії зі студентськими спільнотами [11, с. 246]. Як ці рішення масштабувати без втрати якості та етичних стандартів – ключове питання стратегічного планування [16, с. 5].

У вимірах педагогіки турботи та сервіс-лернінгу війна радикально змінює ролі: викладач стає фасилітатором мережевої підтримки, а студентські проекти – каналами реальної соціальної дії [7, с. 9]. Водночас формування критичної цифрової компетентності – не “додаток”, а ядро курикулуму, зокрема у викладанні контroversійних тем і фактчекінгу в інформаційній війні [9, с. 12]. Чи готові ми оцінювати успіх не тільки за технічними скілами [12, с. 8], а й за показниками етичної взаємодії та спроможності до солідарності?

Проблематика внутрішньо переміщених науковців показує, як академічні ідентичності реконфігуруються через мережеві практики підтримки, нові колаборації та “розподілені домівки” для досліджень [10, с. 112]. На рівні громадянського суспільства цифрові платформи волонтерства створюють інфраструктури взаємодопомоги – важливе тло для інклюзивної ІТ-освіти, яка враховує етику даних, безпеку й прозорість процесів [13, с. 3]. Саме тут цінності солідарності перестають бути риторикою і стають практикою.

Повертаючись до теоретичних засад, мережеве суспільство не є однорідним: його вузли й канали нерівні, а доступ – асиметричний [5, с. 77]. Тому освітня політика має балансувати між відкритими спільнотами знання (логіка Бенклера) і захистом вразливих груп та даних (логіка суверенітету) [3, с. 211; 4, с. 7]. Чи можлива «розумна» регуляція, яка не душить інновації, але посилює довіру?

Нарешті, інтеграція канону демократичної освіти з українською концепцією освітніх ландшафтів пропонує практичні орієнтири щодо дизайну програм підготовки ІТ-фахівців: автономія та співдія, локальна вкоріненість і глобальна мережевість, технологічна майстерність і етична відповідальність [1, с. 123; 2, с. 78]. Ці орієнтири узгоджуються з висновками про необхідність інституційної якості вищої освіти в екстремальних умовах, де цифрова солідарність – умова стійкості та розвитку [16, с. 5]. Отже, новітні студії разом із класиками задають карту для руху далі – від виживання до стратегічного процвітання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретична рамка мережевого суспільства окреслює зміну носіїв влади й знання: від ієрархій до багатовузлових і динамічних мереж, у яких координація, довіра та репутація стають ключовими ресурсами освітньої взаємодії; для ІТ-освіти це означає переходи від лінійних програм до модульних, відкритих і співтворених траєкторій навчання [5, с. 77; 15, с. 45; 3, с. 211]. У таких мережах цифрова солідарність не зводиться до морального жесту: вона перетворюється на інфраструктурний принцип – сумісність даних, відкриті стандарти, розподілені спільноти практики, які витримують тиск війни та дезінформації [3, с. 215; 5, с. 93]. Відповідно, філософські орієнтири спрямовують навчальні плани до культивування агентності, колективної раціональності та технічної етики.

Зміст ІТ-освіти в Україні в умовах війни необхідно переосмислювати крізь демократичну педагогіку досвіду: навчання як розв’язання реальних проблем, що об’єднує дослідження, дію і комунікацію в спільноті [1, с. 123]. Концепт “освітнього ландшафту” дає інструмент локалізації цих підходів: ІТ-курикулум має враховувати просторові, культурні, безпекові та економічні умови конкретних громад, де навчаються й працюють студенти [2, с. 78]. Нормативний вимір посилюється дискусією про цифровий суверенітет: як поєднати відкритість наукових екосистем з обов’язком захисту критичної інфраструктури та персональних даних у країні, що воює [4, с. 7]?

Емпіричні дослідження української освіти демонструють, що технології стають опорою резильєнтності: підтримують мобільність, компенсують розриви в доступі, забезпечують синхронно-асинхронні формати та географічну гнучкість навчання [6; 11, с. 246]. На рівні щоденних практик це означає інженерію курсів під «нестабільні середовища»: короткі навчальні спринти, офлайн-понори, резервні канали зв’язку, ротацію ролей у командах і взаємозамінність викладачів [6; 11, с. 252]. Міжнародні огляди воєнної освіти підтверджують потребу в інтеграції відкритих освітніх ресурсів, автономії студента і процедур швидкого відновлення навчання після збоїв [12, с. 8].

З одного боку, етика турботи постає як практика цифрової солідарності у вищій школі: «проекти для спільноти» вбудовуються в курси, спрямовуючи компетентності на реальні запити лікарень, місцевих адміністрацій, волонтерських

штабів [7]. Паралельно формується критична цифрова компетентність: робота з контрверсійними темами, перевірка фактів, аналіз пропаганди та безпечна комунікація в умовах інформаційних атак [9, с. 12]. Такі підходи трансформують оцінювання: до технічних метрик додаються індикатори етичної взаємодії, відповідальності за дані та якості командної роботи у відкритих репозиторіях [1, с. 189; 2, с. 141].

З іншого боку, мережеві практики підтримки науковців, переміщених унаслідок війни, висвітлюють аксіологічний вимір солідарності: спільне використання інфраструктур, менторські “містки”, колаборативні лабораторії “без стін” [10, с. 112]. На рівні громадянського суспільства цифрові платформи волонтерства демонструють “операційну” солідарність: швидкий збір і маршрутизацію даних, координацію допомоги, прозоре відстеження внесків – і все це вимагає від ІТ-курсів системного навчання етиці даних та безпеці [13, с. 3]. Європейські дискусії про «солідарність даних» задають політичний горизонт для таких освітніх практик, підкреслюючи баланс між приватністю, користю і справедливим доступом [8, с. 6].

З огляду на виклики воєнного часу пропонується архітектура оновленого ІТ-курикулуму: (а) модулі “Етика даних і цифрові права” (GDPR-сумісність, де-ідентифікація, відповідальна аналітика) [4, с. 11; 8, с. 9]; (б) “Розподілені системи та надійність” (побудова відмовостійких сервісів, офлайн-перші патерни, шифрування кінцева-кінцева) [6]; (в) “Відкрите співтворення” (peer production, участь у FLOSS-проектах, ліцензування, репутаційні механізми спільнот) [3, с. 63]; (г) “Комунікація і суспільна взаємодія” (сервіс-лернінг, фасилітація, протоколи кризової комунікації) [7]. Якість таких програм у воєнних реаліях слід оцінювати не лише академічними показниками, а й здатністю інституцій забезпечувати безперервність навчання, доступність і доброчесність [16, с. 5].

Тому філософські орієнтири для управління ІТ-освітою в Україні формулюються як набір принципів: відкритість знання і водночас захист вразливих даних; мережевість як норма співпраці; локальна вкоріненість і глобальна сумісність стандартів; навчання через дію, корисну спільноті [5, с. 93; 3, с. 211; 1, с. 201; 2, с. 178]. Баланс між логікою відкритого співтворення (Бенклер) і логікою нормативно вмотивованого суверенітету (Браун) має визначатися прозорими етичними критеріями та публічним обговоренням із залученням роботодавців, студентів і громад [3, с. 305; 4, с. 14]. У підсумку, мережеве суспільство і цінності цифрової солідарності не лише описують контекст, а й надають практичний компас для перетворення ІТ-освіти з “курсу про технології” на інституцію відповідальної свободи, здатну діяти й зростати попри війну [11, с. 254; 12, с. 9].

<i>Ключові питання</i>	<i>Концепти / підходи</i>	<i>Емпіричні орієнтири (Україна, війна)</i>	<i>Освітні рішення для ІТ-курсів</i>
Як поєднати мережеву логіку та цінності цифрової солідарності в ІТ-освіті?	Аксіологія, мережевість, громадянська відповідальність	Освітній ландшафт як система взаємодії інституцій, громад та платформ	Цілі курсу: етична компетентність, робота з даними, комунікація в мережах
Як мережі змінюють знання/владу/координацію?	Мережеве суспільство; peer production	Розподілені спільноти практики, відкриті репозиторії	Модульність, відкриті траєкторії, спільні проекти
Як локалізувати глобальні теорії?	Демократична освіта; освітні ландшафти	Врахування безпеки, простору, міграції, доступу	Проектне навчання з локальними замовниками
Де межа відкритості та захисту?	Нормативна оцінка суверенітету даних; “солідарність	Потреба захисту інфраструктур і персональних	Модулі з етики даних, GDPR-сумісність, політики

	даних”	даних	доступу
Як тримати якість під час збоїв?	Гібридність, офлайн-перші патерни, резервні канали	Синхронно-асинхронні формати, мобільність навчання	Навчальні спринти, дублювання каналів, ролева взаємозамінність
Як «солідарність» стає практикою?	Service-learning; критична цифрова компетентність	Реальні кейси для громад, фактчекінг, протидія пропаганді	Нові рубрики оцінювання: етика, безпека, командність
Як мережі підтримують спільноти знання?	Колаборативні “лабораторії без стін”, волонтерські платформи	Менторські містки, прозора координація допомоги	Курси з безпечної взаємодії та етики даних у платформах
Які компоненти потрібні зараз?	Етика даних; розподілені системи; FLOSS; кризова комунікація	“Відмовостійкі” сервіси, шифрування, публічні репозиторії	4 треки: етика даних; надійність; відкрите співтворення; комунікація
Як виміряти успіх?	Баланс відкритості/захисту; мережеві стандарти	Безперервність, доступність, доброчесність	KPI: стійкість курсів, етичні метрики, участь у спільнотах

Рис. 1. Структурно-аналітична матриця ІТ-освіти України в умовах війни

Висновки. Узагальнюючи, мережеве суспільство задає не лише опис динаміки знання і координації, а й нормативний горизонт для ІТ-освіти у воєнний час. Цінності цифрової солідарності – довіра, взаємодопомога, відповідальність за дані – стають операційними принципами освітніх спільнот, що працюють у стані постійної невизначеності. Освітній ландшафт України демонструє, що стійкість народжується з поєднання розподілених мереж, локальної вкоріненості й відкритості до глобальних стандартів, коли університети і школи виступають хабами колективної дії, а не лише місцями трансляції знання.

Практичний висновок полягає у переорієнтації курикулумів: від лінійних «технологічних» курсів до модульної архітектури, де технічна майстерність інтегрована з етикою даних, критичною цифровою компетентністю, сервіслернінгом і навичками кризової комунікації. Управління якістю повинно вимірювати не тільки академічні показники, а й здатність програм забезпечувати безперервність навчання, безпеку і прозорість процесів, участь у відкритих спільнотах знання, а також реальний соціальний вплив студентських і викладацьких проєктів. Баланс між відкритістю та захистом має визначатися прозорими правилами і співуправлінням усіх зацікавлених сторін.

Перспективи подальших розвідок бачимо у трьох векторах: по-перше, у розробці індикаторів «етики інженерії» для акредитації і моніторингу якості ІТ-освіти; по-друге, у дослідженні моделей відмовостійкої інфраструктури навчання для середовищ з високими ризиками; по-третє, у компаративному аналізі локальних освітніх ландшафтів і їхньої взаємодії з глобальними мережами знання та політиками даних. Така програма дозволить перейти від реактивної адаптації до випереджального дизайну – формуючи відповідальні, здатні до солідарної дії спільноти, які зберігають свободу мислення та гідність навіть під тиском війни.

Список використаних джерел:

1. Д’юї, Д 2003. *Демократія і освіта*, пер. М. Олійник, І. Босак & Г. Пехник, Літопис, Львів, 294 с.
2. Терепищій, СО 2016. *Сучасні освітні ландшафти*, Фенікс, Київ, 309 с.
3. Benkler, Y 2006, *The Wealth of Networks: How Social Production Transforms Markets and Freedom*, Yale University Press.

4. Braun, M 2024, 'Is digital sovereignty normatively desirable?', *Information, Communication & Society*, online first. doi:10.1080/1369118X.2024.2332624.
5. Castells, M 2010, *The Rise of the Network Society* (2nd ed.), Wiley-Blackwell.
6. Hutchinson, S M, Hurrell, E R, Borysenko, K, Popov, V, Kholiavchuk, D & Popiuk, Y 2024, 'Resilient education: The role of digital technology in supporting geographical education in Ukraine', *Transactions of the Institute of British Geographers*, e12728. doi:10.1111/tran.12728.
7. Kenworthy, A L & U'Ren, M R K 2025, 'Teaching within war in Ukraine: applying an ethic of care lens to extend our understanding of service-learning theory and praxis', *Studies in Higher Education*, (ahead of print). doi:10.1080/03075079.2025.2484657.
8. Küçük, E 2024, 'Solidarity at the intersection of data sharing and EU digital policies', *European Journal of Social Theory*, online first. doi:10.1177/1023263X251314444.
9. Mathé, N E H, Gudmundsdottir, G B & Brevik, L M 2025, 'These unscripted moments: Digital competence in the teaching of Russia's invasion of Ukraine', *Teaching and Teacher Education*, vol. 162, Art. 105062. doi:10.1016/j.tate.2025.105062.
10. Oleksienko, A, Terepyshchyi, S, Gomilko, O, Svyrydenko, D 'What do you mean, you are a refugee in your own country?': Displaced scholars and identities in embattled Ukraine. *European Journal of Higher Education*, 2021, Vol. 11(2), pp. 101-118.
11. Pustovoichenko, D, Matkivskyi, M, Petrovska, K, Kornieva, I & Solomakha, O 2024, 'Education and Resilience in the Context of War: Challenges and Solutions in Ukraine', *Futurity Education*, 4(4), pp. 240–256. doi:10.57125/FED.2024.12.25.16.
12. Salha, S 2024, 'How to Maintain Education During Wars? An Integrative Review', *Open Praxis*, 16(2). doi:10.55982/openpraxis.16.2.668.
13. Sithole, T O 2024, 'The use of digital platforms by citizen aid actors during the Ukraine humanitarian crisis', *Frontiers in Human Dynamics*, 6, Art. 1326769. doi:10.3389/fhumd.2024.1326769
14. Terepyshchyi S. In Search of Peacebuilding Strategies for the Global Civilization: from "Education for War" to "Education for Peace". *Philosophy and Cosmology*. 2021. T. 27. pp. 153-162.
15. van Dijk, J 2012, *The Network Society* (3rd ed.), SAGE.
16. Zayachuk, Y 2025, 'Ensuring quality higher education in Ukraine in times of war', *Policy Futures in Education*, (advance online). doi:10.1177/14779714241270254.

References

1. Dewey, D 2003. *Demokratiia i osvita (Democracy and Education)*, per. M. Oliinyk, I. Bosak & H. Pekhnyk, Lytopys, Lviv, 294 s.
2. Terepyshchyi, S 2016. *Suchasni osvitni landshafty (Contemporary Educational Landscapes)*, Feniks, Kyiv, 309 s.
3. Benkler, Y 2006, *The Wealth of Networks: How Social Production Transforms Markets and Freedom*, Yale University Press, New Haven.
4. Braun, M 2024, 'Is digital sovereignty normatively desirable?', *Information, Communication & Society*, online first, doi:10.1080/1369118X.2024.2332624.
5. Castells, M 2010, *The Rise of the Network Society* (2nd ed.), Wiley-Blackwell, Oxford.
6. Hutchinson, S M, Hurrell, E R, Borysenko, K, Popov, V, Kholiavchuk, D & Popiuk, Y 2024, 'Resilient education: The role of digital technology in supporting geographical education in Ukraine', *Transactions of the Institute of British Geographers*, e12728, doi:10.1111/tran.12728.
7. Kenworthy, A L & U'Ren, M R K 2025, 'Teaching within war in Ukraine: applying an ethic of care lens to extend our understanding of service-learning theory and praxis', *Studies in Higher Education*, ahead of print, doi:10.1080/03075079.2025.2484657.
8. Küçük, E 2024, 'Solidarity at the intersection of data sharing and EU digital policies', *European Journal of Social Theory*, online first, doi:10.1177/1023263X251314444.
9. Mathé, N E H, Gudmundsdottir, G B & Brevik, L M 2025, 'These unscripted moments: Digital competence in the teaching of Russia's invasion of Ukraine', *Teaching and Teacher Education*, vol. 162, Art. 105062, doi:10.1016/j.tate.2025.105062.
10. Oleksienko, A, Terepyshchyi, S, Gomilko, O & Svyrydenko, D 2021, 'What do you mean, you are a refugee in your own country?': Displaced scholars and identities in embattled Ukraine', *European Journal of Higher Education*, vol. 11, no. 2, pp. 101–118.

11. Pustovoichenko, D, Matkivskiy, M, Petrovska, K, Kornieva, I & Solomakha, O 2024, 'Education and Resilience in the Context of War: Challenges and Solutions in Ukraine', *Futurity Education*, 4(4), pp. 240–256, doi:10.57125/FED.2024.12.25.16.
12. Salha, S 2024, 'How to Maintain Education During Wars? An Integrative Review', *Open Praxis*, 16(2), doi:10.55982/openpraxis.16.2.668.
13. Sithole, T O 2024, 'The use of digital platforms by citizen aid actors during the Ukraine humanitarian crisis', *Frontiers in Human Dynamics*, 6, Art. 1326769, doi:10.3389/fhumd.2024.1326769.
14. Terepyshchyi, S 2021, 'In Search of Peacebuilding Strategies for the Global Civilization: from "Education for War" to "Education for Peace"', *Philosophy and Cosmology*, vol. 27, pp. 153–162.
15. van Dijk, J 2012, *The Network Society* (3rd ed.), SAGE, London.
16. Zayachuk, Y 2025, 'Ensuring quality higher education in Ukraine in times of war', *Policy Futures in Education*, advance online, doi:10.1177/14779714241270254.

Прорецензовано / Reviewed

2.05.2025

Рекомендовано до друку / Recommended for publication

26.05.2025

DOI 10.33930/ed.2019.5007.54(5-6)-7

УДК 141.319.8-053.2:821

ФІЛОСОФІЯ ДИТИНСТВА ВПРОТИВАГУ ДОРОСЛОСТІ У ХУДОЖНЬОМУ ПРОСТОРІ ЛІТЕРАТУРИ

М. С. Лугова

Анотація.

Актуальність теми дослідження. Дитинство як філософський та культурний феномен становить одну з найменш досліджених, але надзвичайно важливих сфер гуманітарного знання. Особливо в умовах соціокультурних трансформацій та глобальних криз зростає потреба в осмисленні не лише дитини як об'єкта соціалізації, а й дитинства — як автономного способу буття, своєрідної альтернативи дорослому світогляду. У художній літературі цей контраст між дитячим та дорослим способом існування набуває глибоких філософських вимірів і дозволяє реконструювати первинні сенси людського досвіду.

Постановка проблеми. Попри значну кількість педагогічних і психологічних праць, філософський потенціал образу дитини часто залишається поза увагою. У просторі літератури, однак, дитинство постає як самотійний світ — емоційний, чуттєвий, вільний, а водночас глибоко екзистенційний. На протиположності до дорослості, що спирається на раціональність і функціональність, дитинство у літературі виявляє інтуїтивну цілісність і філософську глибину без потреби в логічному поясненні. Це створює підстави для філософської рефлексії над тим, якою мірою дитячий досвід є носієм істини, втраченої дорослим.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження дитини в контексті художньої літератури цікавило зокрема І. Кушнір, В. Корх, А. Ковальчук, О. Гнізділову, Т. Михайльчук та інших.

Постановка завдання. Завдання статті полягає у виявленні філософського сенсу взаємодії та протиставлення дитинства й дорослості у художньому просторі літератури.

Виклад основного матеріалу. У статті проаналізовано, як у творах таких авторів як Дж. Баррі, О. Вишня, Дж. Грінвуд, Є. Гуцало, Р. Дал, С. Джеймсон, М. Енде,